

UDK 2-264 + 005.582 + 771.531.3 (049.3)

Najil Kurtić

**POTREBA ZA SMISLOM: MIT,
MANIPULACIJA I FILM¹****NEED FOR SENSE : MYTH,
MANIPULATION AND FILM****Sažetak**

Tekst je prikaz knjige Lejle Panjeta Potreba za smislom : mit, manipulacija i film.

Summary

The text is a comment of the book Need for sense : myth, manipulation and film by Lejla Panjeta

Ovo je nesvakidašnja knjiga za koju će se još čuti. Do sada smo ovakve knjige dobijali samo preko granice.

Većina čitatelja će u njoj pronaći mnoštvo smjelih hipoteza teorije zavjere. Teorija zavjere je veoma zgodna jer pruža širok interpretativni okvir ne samo za sve što nam je nejasno i nelogično nego i za ono što smo smatrali samorazumljivim. Kada se iz njene vizure posmatraju, čak i svakidašnje činjenice dobijaju novi smisao.

Siguran sam da će mnogi čitatelji istinski uživati kada se čitajući ovu knjigu „dohvate“ nekih mogućnosti reinterpretacija znakova koji nas okružuju. Mada je tu, među nama, teorija zavjere nije do sada uzimana za ozbiljno u akademskim krugovima i ne proučava se ni na jednom fakultetu, bar u našem okruženju. Zbog toga ćete i razumjeti što nisam sebi dozvolio prepustiti se vještom, nalik na rediteljsko, vođenju autoričinom od smjelih pitanja i pretpostavki

¹ Lejla Panjeta, *Potreba za smislom : mit, manipulacija i film*, IP Svjetlost, Sarajevo, 2006.

do još smionijih odgovora i dokaza. Uostalom, i sama autorica je jasna kada kaže da njena knjiga ne nudi teoriju zavjere kao odgovor na sveprisutnu potrebu za smislom. Ovo je umnogome netipičan tekst za nauku, ali ću ga okarakterizirati ne samo kao naučni nego i kao pionirski briljantan doprinos studijima medija, i to ne samo u Bosni i Hercegovini.

U svjetskim okvirima *studiji medija* su, ako zanemarimo razmatranje tehničkih aspekata, tekli u dva pravca: jedan su zastupali američki sociolozi i psiholozi preokupirani pitanjem efekata i efikasnosti, što je razumljivo s obzirom na tip ekonomske strukture američkog društva, zasnovane na jednostavnoj dihotomiji *korist – trošak*. „Suština njihovih istraživanja podrazumijevala je upotrebu ‘naučnih’ metoda radi uspostavljanja suvereniteta (dominacije) masovnih medija u životu svakog pojedinca.“ Panjeta pregnantno pokazuje kako je to realizirano u području američkog filma i propagande, približavajući nas na trenutke izvedbenim tehničkim aspektima. Moram priznati da mi je to u početku zasmetalo, ali, pažljivijim čitanjem i razmišljanjem o smislu iscrpnog bavljenja metodama i medijima uvjeravanja, uočio sam efekt uvjerljivosti koji je na taj način postigla i potencijal razvijanja antipersuazivne sposobnosti koji nosi u sebi a koji bi se mogao iskoristiti u oficijelnom obrazovnom sistemu. Drugi pravac studija medija razvio se u okviru tradicije Frankfurtske škole za društvena istraživanja s Adornom i Horkheimerom u sociologiji i filozofiji i Livisom u književnoj kritici. Masovna kultura, posredovana mas-medijima, po autorima ove intelektualne orijentacije je vulgarna i homogenizirajuća, generira zajednicu nekritičkih i pasivnih potrošača i podanika, spremnih da se potčine.

Knjiga Lejle Panjeta u velikoj mjeri baštini i teorijski okvir Frankfurtske škole. U njoj pronalazimo nove dokaze narkotičke disfunkcije modernih masovnih medija uopće, a posebno filma, koji se u osnovi svode na odvratanje pažnje „masovne društvene organizacije“ od vladajućeg poretka i konceptualizaciju gledalaca kao robe podložne trgovini. Autorica iluziju stvarnosti koju nam nameću moderni mediji, prvenstveno izrežiranu filmsku stvarnost, prepoznaje kao instrument upravljanja svijetom, kao način nametanja smislenih, predtipiziranih obrazaca stvarnosti, bez kojih je jednostavno nemoguće snaći se u obilju empirijskih činjenica, podražaja

i senzacija kojima smo neprekidno bombardirani. Produkti masmedijske kulture eksploatiraju vječnu potragu čovjeka za smislom vlastite egzistencije, za povratkom u mitološku izvjesnost i jednostavnost, izvodeći i podstičući to kao fundamentalnu potrebu sa fantastičnim potencijalima manipulacije svih vrsta, od politički motiviranog održanja statusa quo do racionalizacije ekonomskih i ekoloških nonsensa. U mjeri u kojoj se odnosi na objašnjavanje uloge smislenih obrazaca u samoupravljanju čovjeka u hiperkompleksnoj i hiperdinamičnoj stvarnosti, kao nužnom zlu, dakle i jedino mogućem načinu razrješenja sveopće neizvjesnosti, ova knjiga je više od priloga studijima medija, možemo reći da je epistemologija svakodnevnog života. Odgovara ne samo na pitanje zašto nego i na pitanje: pa šta?

Panjeta se ne zaustavlja samo na otkriću u savremenom mainstream američkom filmu arhetipskih tema i ideja, već ide korak dalje dokazujući da su one tu kao odgovor na potrebu savremenog čovjeka za obmanom i iluzijom, ali i kao dokaz nemoći savremene nauke da dadne uvjerljiv odgovor o svrsi i smislu svemira. Autorica na više načina pokazuje kako se manipulira potrebom čovjeka u strahu pred nepoznatim i ništavilom za smislom života. U knjizi se navodi: „Proces funkcionisanja ovog mehanizma čiji je izvor mit, a cilj potreba da se utiče na stvarnost istovjetan je u shemi magijske svijesti, kao i današnje religije i politike.“ To je mehanizam uzimanja *stvari za gotovo* koji se kao vodeći narativi, jedini mogući uglovi uzimanja u obzir činjenica i načini njihovog povezivanja, nameće kroz bezbroj, na prvi pogled različitih, priča. Iz te perspektive, kada apstrahiramo činjenice po sebi i uzmemo u obzir reduciranost mogućnosti njihove interpretacije, koju donosi nametanje gotovih interpretativnih okvira, možemo se složiti s autoricom da je svaka komunikacija ubjeđivačkog karaktera. Jednostavno kazano: činjenice su nemoćne a istina bez šanse kada se posmatraju iz nametnutog (ideologiziranog) narativnog okvira. Koliko god izgledalo da nas masovni mediji svakodnevno bombardiraju s bezbroj informacija (podataka i činjenica) i da im je to glavna funkcija, pokazuje se, a to čini i autorica na različite načine, da je smisao masovnih medija i masmedijske kulture u nametanju ograničenog broja interpretativnih okvira koji omeđuju isto toliko svjetova smisla.

O posljedicama suočavanja stvarnog čovjeka sa stvarnom stvarnošću iz perspektive medija stvarnosti na koju je neizbježno osuđen pisali su mnogi autori i prije Lejle Panjeta, među prvima Walter Lippmann u „Javnom mnijenju“. Međutim, naša autorica u objašnjenje ovog fenomena uvodi obostrano pristajanje i čini otklon od uobičajenog shvaćanja manipulacije medija i medijima koju vrše komunikatori odnosno sila koja stoji iza njih, i uzima u obzir recipijenta koji traga za smislom još od magijskog sinkretizma (iz doba pećine) i koji duboko u sjećanju nosi mitološke obrasce koji se samo u novim formama reproduciraju kroz mainstream narative sadržaja masovne kulture i masovnih medija uopće.

Ako je komunikologija i znala da se selekcija empirijskih i informativnih činjenica u masmedijskoj interpretaciji stvarnosti odvija pod presudnim utjecajem predtipiziranih slika stvarnosti, prvenstveno novinara, ali i publike, drugačije kazano ako nam je i bilo poznato od ranije da čovjek nije u stanju ništa ni vidjeti niti uočiti što već nije sadržano u slikama koje unosi u čin opservacije i percepcije, ova knjiga nam je razjasnila mitološko, arhetipsko porijeklo glavnine tih slika kojih se teško osloboditi i zbog toga što ih masovni mediji i masovna kultura podgrijavaju kao nezajažljivu potrebu čovjeka izgubljenog u beskonačnosti produciranih unutarnjih i vanjskih senzacija. Produkt su savremeni mitovi, koji su nezamislivi bez modernih medija i koji ma koliko da su popunjeni modernim ulogama: političarima, filmskim zvijezdama ili turbo folk zvijezdama, u suštini počivaju na prasljkama stvarnosti koje su imale istu funkciju kakvu imaju i danas – dati smisao svemu što je besmisleno, često i nepravedno, često i nehumano.